

Grażyna M. Ścisłowska

Zapobieganie krzywdzeniu i wykorzystywaniu młodzieży – kanadyjski program psychoprofilaktyczny dla nastolatków

Byłem i jestem nadal krzywdzony psychicznie i fizycznie, podobnie jak mój starszy brat. Nienawiść jest uczuciem, które jest we mnie ciągle. Moja sytuacja nie jest jednak taka zła, bo mama i mój starszy brat zawsze występują w mojej obronie i pomagamy sobie nawzajem. Strach spowodował, że mama nie rozwiodła się z moim ojcem, ale teraz na szczęście stara się o separację. Mam nadzieję, że wasz program otworzy ludziom oczy, bo o przemocę mówi się ciągle zbyt mało. Wydaje mi się, że ten program powinien być obowiązkowy w miejscu pracy rodziców, bo powinni wiedzieć, co nie powinno się zdarzać w rodzinie. Całe społeczeństwo powinno się o tym dowiedzieć i przetrwać ten bardzo poważny problem, nie tylko dzieci.

Chłopiec, 18 lat¹

Child Abuse Prevention Program for Adolescents (CAPPA), czyli Program Zapobiegania Wykorzystywaniu i Krzywdzeniu dla Nastolatków, jest programem wyjątkowym – realizuje własne, specyficzne cele, a jednocześnie wspiera cele innych programów profilaktycznych. CAPPA to program psychoprofilaktyczny skierowany do nastolatków (12–18 lat). Program prezentowany jest w trakcie zajęć szkolnych

przez edukatorów (wolontariuszy), którzy przed rozpoczęciem działalności profilaktycznej przechodzą wszechstronne szkolenie, a w trakcie realizacji programu poddawani są ciągłym ewaluacjom. W ramach programu CAPPA omawiane są z młodzieżą różne aspekty wszystkich rodzajów wykorzystywania i krzywdzenia – emocjonalnego, fizycznego, skrajnego zaniedbywania oraz wykorzystywania seksualnego.

¹ Wszystkie cytaty pochodzą z podręcznika *Child Abuse Prevention Program for Adolescents*, część I, The Canadian Red Cross Society 1990.

Dlaczego program kierowany jest do nastolatków?

Dorastanie to specyficzny okres w życiu człowieka. Wchodząc w ten etap życia jesteśmy jeszcze dziećmi, a kończąc go stajemy się dorośli. Autorzy programu CAPPa założyli, że w tym właśnie okresie młodzież, która zmagają się z problemami dorastania, będzie bardziej otwarta na informacje o charakterze psychoprofilaktycznym. Ważnym aspektem okresu dorastania, do którego odwołuje się idea programu, jest fakt, że rówieśnicy stanowią dla siebie najważniejszą grupę odniesienia. W grupie dzielą się swoimi problemami i szukają rozwiązań. Młodzież uczestniczy również w życiu młodszych dzieci w roli braci i siostr, instruktorów harcerskich, sportowych, tak więc może, w razie potrzeby, służyć im pomocą i wsparciem.

Właśnie w tym okresie młodzi ludzie zmagają się z pytaniami: kim są i jakiego

typu związków poszukują. Są już w stanie zrozumieć złożoność relacji międzyludzkich i ich wpływ na kształtowanie człowieka. W przeciwieństwie do małych dzieci potrafią znaleźć w sobie siłę do przełamania zamkniętego kręgu wykorzystywania. Potrafią podjąć decyzje i działać zgodnie z nimi. Ponad 60% zarejestrowanych przypadków wykorzystywania i krzywdzenia ujawniły właśnie nastoletnie ofiary lub świadkowie.

Okres dojrzewania to również czas przygotowywania się do roli partnera i rodzica. Możliwość uświadomienia młodym ludziom trudności, z jakimi się zetkną, podejmując decyzje dotyczące postępowania z własnymi dziećmi i uwrażliwienia na problem wykorzystywania i krzywdzenia w przyszłej rodzinie stanowi dodatkowy argument za realizacją programu w tym właśnie okresie życia.

Dlaczego lepiej zapobiegać?

Krzywdzenie dzieci i młodzieży jest problemem bardzo złożonym. Zapobieganie takim czynom stanowi nadal ogromne wyzwanie dla profesjonalistów.

W latach 70., po zidentyfikowaniu „syndromu dziecka bitego”², skoncentrowano się na definiowaniu i diagnozowaniu problemu, identyfikacji ofiar, metodach diagnostycznych oraz terapii. Pod koniec dekady zaczęto mówić o możliwościach zapobiegania przemocy i wykorzystywania. W latach 80. działania na rzecz prewencji przybrały na sile. W wyniku analizy realizowanych w tym okresie pro-

gramów prewencyjnych ustalono, że efektywny program zapobiegający wykorzystywaniu i krzywdzeniu dzieci powinien uwzględniać zarówno działania redukujące objawy, jak i przyczyny krzywdzenia. Program taki powinien być skierowany do wszystkich osób i środowisk uwikłanych w problem. Jego adresatem muszą być realne lub potencjalne ofiary – dzieci i młodzież, ich rodziny, społeczność szkolna oraz społeczność, w której mieszkają. Działania zapobiegające³ krzywdzeniu i wykorzystywaniu dzieci muszą uwzględniać wiele aspektów problemu.

² C. H. Kempe, F. N. Silverman, B. F. Steele, W. Droegemueller, H. K. Silver, *The battered child syndrome*, „The Journal of the American Medical Association” 1962, nr 181.

³ Anglojęzyczny termin prevention został wprowadzony do literatury przez Caplana w 1964 r. W zależności od momentu zastosowania działań zapobiegających wystąpieniu danego problemu, dzieli on prewencje na: *primary*, *secondary* oraz *tertiary*. W literaturze polskiej termin prewencja występuje wymiennie z terminem psychoprofilaktyka, chociaż znaczenie tego pierwszego związane jest raczej z zapobieganiem patologii społecznej (Słownik Języka Polskiego, PWN 1988). Halina Sęk proponuje następujący podział prewencji: pierwotna (podstawowa, pierwszego rzędu), wtórna (drugorzędowa) oraz trzeciego stopnia. Działania w ramach prewencji pierwotnej są nastawione na zapobieganie wystąpieniu problemu, mają miejsce zanim pojawi się problem. Ich celem jest zmniejszenie liczby osób dotkniętych bezpośrednio przez dany problem. Prewencja wtórna to wszelkie działania mające na celu ograniczenie skutków danego problemu, czyli takie, które mają miejsce po wystąpieniu problemu. W ramach prewencji trzeciego stopnia działania nakierowane są na zapobieganie nawrotowi problemu.

Mogą one mogą przyjąć jedną z trzech perspektyw:

1) prewencja pierwotna to programy i działania, które przyczyniają się do zdrowego funkcjonowania jednostek, tak aby wykorzystywanie czy krzywdzenie nie nastąpiło. U podstaw prewencji pierwotnej leży odpowiednie wychowanie i odpowiedzialna opieka nad dziećmi oraz edukacja rodziców w tym zakresie. Prewencją pierwotną jest również szeroko pojęty trening umiejętności społecznych dzieci i młodzieży oraz edukacja na temat zapobiegania wykorzystywaniu (uwrażliwienie na problem, zdefiniowanie problemu, trenowanie

adekwatnych sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych etc.);

2) prewencja wtórna obejmuje programy oraz świadczenia dla jednostek, grup oraz rodzin, wymagających specjalistycznej pomocy oraz wsparcia w celu zatrzymania cyklu działań krzywdzących w wymiarze międzypokoleniowym, jak i indywidualnym. Przykłady działań: grupy samopomocy, reedukacja ofiar;

3) prewencja trzeciego stopnia to wszelkie świadczenia i działania mające miejsce po ujawnieniu krzywdzenia czy wykorzystywania, zapobiegające nawrotowi wykorzystywania, np.: terapia.

Trochę historii...

Realizację programu CAPPa poprzedziły działania w ramach Środowiskowego Programu Edukacyjnego, rozpoczęte w 1976 r. w Vancouver w Kanadzie. Rząd prowincji Kolumbia Brytyjska sponorsował realizację programu w szkołach średnich i zawodowych oraz grupach środowiskowych aż do 1983 r. W 1984 r. w odpowiedzi na potrzeby środowiska związane z rosnącą świadomością skutków wykorzystywania i krzywdzenia dzieci i młodzieży Kanadyjski Czerwony Krzyż (oddział prowincji Yukon/Kolumbia Brytyjska) przejął sponsorowanie programu pod nazwą *Child Abuse Prevention Program for Adolescents* (CAPPa). Od 1985 r. równoległe z prezentacjami adresowanymi do młodzieży w szkołach CAPPa rozpoczął edukację rodziców, edukację środowiskową oraz szkolenia grup profesjonalistów. Kilka lat później specjalnie przystosowany moduł programu CAPPa został włączony do pracy z członkami grup mieszkańców Pierwszego Narodu (Indianie Ameryki Płn.). W module tym połączono tradycyjne obrzędy rytualne z edukacją psychoprofilaktyczną.

Początkowo program był zaadresowany do 16–18-latków, ale ogromne zainteresowanie ze strony nauczycieli gimnazjów spowodowało decyzję o obniżeniu wieku uczestników programu. W 1986 r. opracowano

dodatkowy moduł programu skierowany do emigrantów licznie zamieszkujących Kolumbię Brytyjską. Moduł ten jest obecnie stałym elementem kursów językowych, zatwierdzonym przez Wydział ds. Języka Angielskiego jako Drugiego Języka w Vancouver.

W 1987 r. w odpowiedzi na oczekiwania pracujących uczniów, został opracowany kolejny moduł programu – Molestowanie w Miejscu Pracy. Rok później wprowadzono do programu moduł *Dating Violence Prevention*, czyli Zapobieganie Przemocy na Randce, który spotkała się z dużym zainteresowaniem zarówno ze strony uczniów, jak i ich nauczycieli.

Cele ogólne programu CAPPa to przede wszystkim zapobieganie doświadczeniom wykorzystywania i krzywdzenia dziecka oraz zapobieganie konsekwencjom, jakie rodzi bycie ofiarą wykorzystywania, krzywdzenia lub zaniedbywania. Program stara się to uzyskać poprzez:

- pomoc młodzieży w zrozumieniu przyczyn krzywdzenia i wykorzystywania,
- zachęcenie młodych ludzi, którzy są ofiarami wykorzystywania lub krzywdzenia do ujawnienia tego problemu i szukania pomocy,
- poinformowanie młodzieży o miejscach, w których mogą znaleźć pomoc,

- uwrażliwienie społeczeństwa i poinformowanie o społecznych i zdrowotnych skutkach wykorzystywania i krzywdzenia dzieci,
- edukowanie profesjonalistów oraz członków grup środowiskowych,
- edukowanie rodziców.

Zespół

Zespół pracujący w ramach programu CAPPa składa się z edukatorów (wolontariuszy), nauczycieli, uczniów, koordynatora oraz instruktora. Każdy z członków zespołu pełni w programie wyjątkową rolę i ponosi pełną odpowiedzialność za realizację przynależnych do niej zadań.

Edukatorzy prezentują program w klasach szkolnych – muszą to być osoby dorosłe; zostały one wyselekcjonowane i przeszły gruntowne szkolenie. Selekcji dokonuje komisja na podstawie efektów rozmowy kwalifikacyjnej z kandydatem, w trakcie której przedstawia on swoją motywację pracy w programie oraz doświadczenia w pracy z młodzieżą. Następnie kandydat proszony jest o odpowiedzi na szereg pytań związanych z historią własnej rodziny i jej funkcjonowaniem, własnymi doświadczeniami krzywdzenia w dzieciństwie etc. Diagnozowane są jego postawy wobec różnych form karania dzieci. Komisję interesują również doświadczenia okresu dorastania – czy kandydat jako dziecko przeżył stratę kogoś ważnego, czy miał inne traumatyczne doświadczenia, jak sobie poradził ze stresem tego okresu.

Kanadę zamieszkuje ludźmi różnych kultur, toteż decydując się pracować z młodzieżą kandydat musi sobie zdawać sprawę, że będzie miał do czynienia z różnymi postawami wobec metod wychowawczych stosowanych wobec dzieci. W rozmowie kandydat proszony jest o przedstawienie swoich doświadczeń z innymi niż własna grupami kulturowymi.

Istotnym elementem rozmowy z kandydatem jest omówienie jego własnych doświadczeń seksualnych – czy były one pozytywne, kiedy nastąpiła inicjacja, czy

był wykorzystywany seksualnie w jakimkolwiek okresie swego życia, kto jest partnerem seksualnym kandydata w danej chwili, jakie było dzieciństwo partnera.

Kandydat proszony jest też o omówienie swoich związków z rówieśnikami, a następnie o opisanie, jak radzi sobie w sytuacjach kryzysowych, kogo prosi o pomoc. W rozmowie poruszane też są takie aspekty, jak: religia i religijność, używanie alkoholu i narkotyków.

Jeżeli kandydat ma dzieci, proszony jest o opisanie życia we własnej rodzinie: własne doświadczenia ze stosowaniem kar, sposoby radzenia sobie ze złością. Kandydat przedstawia również swoje poglądy na wychowanie seksualne dzieci.

Rozmowa kończy się ogólnymi pytaniami na temat postaw kandydata wobec takich problemów, jak kara śmierci, pornografia, aborcja, homoseksualizm.

W wyborze edukatorów koordynator kieruje się następującymi kryteriami:

- kandydat posiada dwie doskonałe referencje,
- wykazuje zainteresowanie dialogiem z młodzieżą,
- jest szczególnie zainteresowany psychoprofilaktyką wykorzystywania i krzywdzenia,
- rozumie przebieg procesów psychospołecznych w swoim dzieciństwie oraz w okresie własnego dorastania.

Edukatorem może zostać była ofiara przemocy w rodzinie, krzywdzenia lub wykorzystywania seksualnego, o ile jej proces zdrowienia jest na tyle zaawansowany, że pozwoli na obiektywne prezentowanie programu i skupienie się na słuchaczach, a nie na własnym cierpieniu.

W prezentacji doświadczenia edukatora nie mogą jednak przeważać treści programu. Osobiste świadectwa są bardzo pomocne w przekonaniu młodzieży do ujawniania sytuacji wykorzystywania i krzywdzenia, a z drugiej strony pomagają uwrażliwić tych, którzy nie mają podobnych doświadczeń, ale mogą stanowić potencjalną grupę wsparcia.

W realizacji programu CAPPa osobiste świadectwa uznawane są za cenne źródła uwrażliwiania młodzieży, zwłaszcza

gdy takimi doświadczeniami dzieli się znana osoba ze świata muzyki czy sportu. Materiałami wykorzystywanymi w prezentacji programu CAPPa są piosenki Susan Vega *My name is Luca* oraz Phill'a Collins'a *No son of mine*⁴. Treści tych piosenek oraz videoclip piosenki Collins'a pomagają uświadomić, że wykorzystywanie czy krzywdzenie spotyka wiele osób, a także, że warto ujawnić problem i szukać pomocy, nawet jeśli wydaje się to trudne.

Od 3. roku życia byłam świadkiem fizycznego i emocjonalnego krzywdzenia mojej siostry. Pamiętam jak pewnego razu obudziłam się o czwartej nad ranem, słysząc krzyki. Zbiegłam na dół i zobaczyłam jak moja mama biła głowę mojej siostry o betonową podłogę piwnicy. Mój ojciec nie interweniował. Wróciłam do łóżka i płakałam przez resztę nocy. Byłam wtedy bardzo mała, teraz mam 16 lat i wciąż mam ten obraz w pamięci. Kiedy skończyłam 7 lat, mama zaczęła i mnie krzywdzić. Jeszcze i teraz czasami jestem bita. Moja siostra wyszła za mąż, kiedy miała 17 lat, teraz ma 23 lata, ma roczną córeczkę i jest w separacji. Jej mąż krzywdził ją psychicznie i fizycznie. Moja siostra była nastoletnią alkoholniczką. Mówię wam o tym wszystkim, bo dobrze jest wyrzucić z siebie wreszcie to wszystko. W moim domu kary ustala moja mama. Ale ja zatrzymam ten krąg krzywdzenia i wyjdę z tego. Dziękuję bardzo za pomoc. Teraz rozumiem to o wiele lepiej.

Młodsza siostra

Szkolenie edukatorów (wolontariuszy)

Selekcja kandydatów oraz ich szkolenie to fundamentalne elementy programu CAPPa, równie ważne jak sama prezentacja programu w klasach szkolnych. Jak już wspomniano, edukatorem w programie może zostać każdy, tak więc program szkolenia nastawiony jest na kształcenie nieprofesjonalistów. Jest to bardzo interesujące i odmienne podejście do wyboru prowadzących zajęcia w programach psychoprofilaktycznych. Zaangażowanie wolontariuszy pozwala obniżyć koszty takiego programu, a jednocześnie dzięki ciągłemu kształceniu utrzymać na wysokim poziomie jakość prezentacji oraz treści programu.

Obowiązkowe szkolenie wolontariuszy obejmuje 80 godzin wykładów i ćwiczeń oraz trzymiesięczny staż. Szkolenie, w którym

uczestniczyłam, rozłożone zostało na pięć spotkań w piątki, soboty i niedziele – co dwa tygodnie.

Tylko te osoby, które pomyślnie ukończyły szkolenie i staż mogą prowadzić prezentacje w szkołach. Kandydat ma obowiązek uczestniczyć w każdej sesji szkoleniowej oraz przyswoić sobie materiały omawiane w trakcie sesji. Po zakończeniu szkolenia kandydat jest proszony o jego ewaluację, a następnie jego zadaniem jest opracowanie własnej prezentacji CAPPa.

Już w trakcie pracy z młodzieżą edukatorzy spotykają się na organizowanych przez koordynatora spotkaniach wspierających oraz sesjach superwizyjnych. Edukator jest zobowiązany do uaktualniania swoich prezentacji oraz do doskonalenia swoich umiejętności komunikacyjnych.

⁴ Oryginalne teksty piosenek prezentujemy na koncu artykułu.

Organizacja prezentacji wymaga od edukatora poświęcenia dla programu CAPPa ośmiu godzin tygodniowo.

W czasie zajęć szkoleniowych poruszane są między innymi następujące zagadnienia:

1. Kim są nastolatki – szkolenie rozpoczyna się od omówienia problematyki dorastania. Szczegółowo omawiane są cechy charakterystyczne dla tego okresu życia. Nastolatki muszą się przyzwyczaić do zachodzących zmian i dążyć do:

- zaakceptowania własnego ciała,
- uznania własnej seksualności i przygotowania się do dorosłych związków seksualnych,
- rozwoju poznawczego,
- wybrania odpowiednich dla siebie celów edukacyjnych i zawodowych,
- ustalenia własnej hierarchii wartości,
- osiągnięcia dojrzałości emocjonalnej,
- tworzenia satysfakcjonujących związków z rówieśnikami,
- osiągnięcia niezależności od rodziców i rodziny,
- ustalenia własnej tożsamości.

Po omówieniu aspektów ogólnych na sesjach szkoleniowych omawiane są tematy wykorzystywania i krzywdzenia.

3. Wykorzystywanie i krzywdzenie młodzieży. Temat ten rozpoczyna przedstawienie problemu wykorzystywania i krzywdzenia w historii – od okresu antycznej Grecji, Rzymu i Egiptu po czasy obecne. Następnie omawiane są definicje i regulacje prawne. Wiele uwagi poświęca się prezentowaniu mechanizmów wykorzystywania i krzywdzenia dzieci i nastolatków – sprawców, przyczyn oraz sposobów. Materiały szkoleniowe podają za Garbarino i współautorami⁵, że liczba ofiar (*incidence*) wykorzystywania i krzywdzenia w grupie nastolatków jest taka sama lub nawet większa od liczby ofiar w grupie dzieci poniżej 12 lat. Większość przypadków krzywdzenia czy wykorzystywania nie jest jednak ujawniana w grupie nastolatków. Diagnozy mówiące o „niefunkcjonalnej rodzinie”, „problemach z przystosowaniem się do szkoły”, „ucieczkach”, „*acting-out*” ukrywają często sytuacje krzywdzenia czy wykorzysty-

Dziękuję, że się spotkaliśmy. Teraz wiem, że mogę otrzymać pomoc – i że ktoś mi uwierzy.

Trzynastolatka

2. Kultura – jakie są związki pomiędzy kulturą a organizacją społeczeństwa. Omawiane są postawy kulturowe typu etnocentryzm, rasizm etc. Specyficznym elementem tej części szkolenia jest poznanie grup kulturowych mieszkających w Kanadzie, ich religii, sposobu komunikowania, struktury rodziny oraz innych charakterystycznych dla tej grupy cech kulturowych.

wania wraz ze wszystkimi konsekwencjami, z którymi boryka się ta młodzież. Krzywdzenie emocjonalne oraz wykorzystywanie seksualne jest w tej grupie dominujące. Zwłaszcza dziewczynki są częścią ofiarami wykorzystywania seksualnego w okresie dojrzewania (2:1 w porównaniu z chłopcami).

Moi rodzice chcieliby, abym był taki jak oni – żeby studiował na uniwersytecie i zarabiał mnóstwo pieniędzy. Zawsze się ze mnie śmieją. Moje oceny nie są nigdy wystarczająco dobre – nawet kiedy mam parę szóstek na świadectwie, mówią: „Dlaczego nie masz samych szóstek?” Nigdy nie jestem dla nich wystarczająco dobry.

Piętnastoletni chłopak

⁵ J. Garbarino, C.J. Schellenbach, J. Sebes, J.K. Whittaker (red.), *Troubled Youth, Troubled families*, Aldine De Gruyter, New York 1986.

Krzywdzenie najczęściej ma miejsce w środowisku rodzinnym. W rodzinach o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym odnotowuje się znacznie większą liczbę ofiar krzywdzenia emocjonalnego.

Po wprowadzeniu do problematyki krzywdzenia młodzieży, sesje szkoleniowe poświęcane są szczegółowemu omówieniu problemów ofiar krzywdzenia oraz dynamiki ich rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki rodzin rekonstruowanych. Końcowym elementem szkolenia edukatora jest zapoznanie go z prawodawstwem.

Nauczyciel szkolny też jest członkiem zespołu CAPPa. To właśnie nauczyciel „zamawia” prezentacje CAPPa i odpowiada za jej przeprowadzenie w szkole. Jest w kontakcie z edukatorem: ustala szczegóły organizacyjne oraz przekazuje informacje, które mogą być istotne dla samej prezentacji, czy kontaktu z klasą. Dba o odpowiednie wyposażenie klasy. Informuje uczniów o programie CAPPa i zaplanowanej prezentacji. W dniu prezentacji spotyka się z wolontariuszem kilka minut przed lekcją i udziela odpowiedzi na ewentualne jego pytania. W klasie przedstawia uczniom edukatora i pozostaje w sali przez cały czas prezentacji. To nauczyciel odpowiada za dyscyplinę i porządek w klasie. Na zakończenie wyraża swoje uznanie dla pracy edukatora i wypełnia formularz ewaluacyjny.

Nauczyciel jest przygotowany do pomocy tym uczniom, którzy pod wpływem programu zdecydują się na ujawnienie wykorzystywania lub krzywdzenia. Zna prawa i ustawodawstwo regulujące postępowanie w sytuacjach ujawnienia przez uczniów wykorzystywania lub krzywdzenia. Po zakończeniu prezentacji utrzymuje kontakty z edukatorem lub koordynatorem, omawiania na bieżąco problemy wynikłe pod wpływem prezentacji. Przygotowuje wraz z edukatorem plan postępowania i pomocy uczniom, którzy tego wymagają. Zna zasady działania organizacji na rzecz dzieci krzywdzonych na swoim obszarze.

Koordynator jest kierownikiem zespołu CAPPa. Odpowiada za selekcję kandydatów: organizuje nabór, przeprowadza rozmowy kwalifikujące oraz wybiera odpowiednich kandydatów do prezentacji CAPPa. Gwarantuje poufność całego procesu kwalifikacyjnego. Przygotowuje opis roli i działania edukatora w programie.

Koordynator bierze udział w procesie szkoleniowym. Zna bieżące problemy pojawiające się w trakcie zajęć. Ewaluuje efekty szkolenia. Dba o wysoką jakość szkolenia.

Koordynator odpowiada za proces rezerwacji prezentacji w szkołach na swoim terenie. Przekazuje wszystkim zainteresowanym informacje o samym programie oraz o zasadach prezentacji programu CAPPa w szkołach, grupach środowiskowych oraz grupach profesjonalistów. Przyjmuje zgłoszenia szkół oraz opracowuje siatkę prezentacji. Prezentacje przydzielane są wolontariuszom według ich umiejętności, doświadczeń, zainteresowań oraz możliwości. Koordynator przekazuje nauczycielom, czy członkom grup środowiskowych informacje o obszarze ich odpowiedzialności. W sytuacjach problemowych jest pośrednikiem w kontaktach wolontariusza z daną szkołą. Po prezentacji omawia z edukatorem jego prezentację.

Koordynator organizuje comiesięczne spotkanie superwizyjne dla edukatorów. Ewaluuje program w trakcie jego trwania.

Kolejnym obszarem, za które odpowiada koordynator, jest finansowanie programu – odpowiada za budżet programu.

Instruktor to ten członek zespołu, który prowadzi początkowe szkolenie edukatorów, a następnie odpowiada za uaktualnianie treści. Instruktor odpowiada za wysoką jakość programu szkoleniowego. Redaguje bieżące materiały szkoleniowe, przygotowuje pomoce programowe, przygotowuje i opracowuje każdą sesję szkoleniową. Jest głównym wykładawcą w trakcie szkolenia. Ewaluuje każdą sesję oraz cały program szkoleniowy. Przeprowadza rozmowę z każdym nowym kandydatem po zakończeniu szkolenia.

Aby zagwarantować wysoką jakość prezentacji, instruktor uczestniczy w przynajmniej dwóch prezentacjach każdego nowego edukatora w trakcie jego okresu próbnego, następnie omawia z nim prezentację, wspiera go i zachęca. Wypełnia formularze ewaluacyjne prezentacji oraz prowadzącego prezentację wolontariusza.

Prezentacja

Po zakończeniu szkolenia każdy edukator przygotowuje własną prezentację na podstawie materiałów uzyskanych w czasie szkolenia. Czas prezentacji to dwie godziny lekcyjne (każda trwa 50 minut) przeprowadzone w odstępie tygodnia. Przygotowana przez edukatora prezentacja powinna się opierać na schemacie obowiązującym wszystkich edukatorów. Oto jego główne elementy:

1. Wprowadzenie

- Autoprezentacja i podanie informacji na temat swojej funkcji
- Przedstawienie roli Kanadyjskiego Czerwonego Krzyża w zapobieganiu krzywdzeniu i wykorzystywaniu
- Uzasadnienie skierowania programu do nastolatków
- Przedstawienie celów prezentacji:
 - zapoznanie uczniów z rodzajami krzywdzenia i wykorzystywania,
 - zrozumienie przez uczniów przyczyn krzywdzenia i wykorzystywania,
 - zapoznanie uczniów z organizacjami i instytucjami udzielającymi pomocy.

2. Wykorzystywanie i krzywdzenie w historii i prawodawstwie

- Prawa dzieci i młodzieży na przestrzeni dziejów
- Kto jest dzieckiem i co to oznacza?
- Regulacje prawne dotyczące krzywdzenia

3. Krzywdzenie młodzieży. Definicje i konsekwencje różnych form krzywdzenia

- Krzywdzenie emocjonalne
- Krzywdzenie fizyczne oraz zaniebdywanie

Zwraca uwagę na problemowe elementy prezentacji i proponuje alternatywne rozwiązania.

W trakcie pracy edukatorów organizuje ich comiesięczne spotkania i zapoznaje ich z nowymi informacjami.

Instruktor opracowuje i prowadzi prezentacje specjalistyczne.

- Rodziny krzywdzące: dyscyplina i kary a przemoc fizyczna
- Wykorzystywanie seksualne

4. Interwencja

- Edukator omawia na czym polega ujawnienie krzywdzenia: co to jest ujawnienie przypadkowe i ujawnienie celowe. Kogo należy powiadamiać o czynach krzywdzących: służby społeczne, telefony zaufania o zasięgu regionalnym oraz krajowym, odpowiednie instancje lokalne? Komu zaufać?
- Konsekwencje powiadomienia: terapia oraz skutki prawne

5. Zakończenie

- Podsumowanie
- Ewaluacja – uczestnicy prezentacji oraz ich nauczyciel proszeni są o wypełnienie odpowiednich formularzy
- „Cierpienie nie musi być sposobem na życie”

Materiały programu CAPPa wykorzystywane w czasie prezentacji:

- Videoclip piosenki Phill'a Collins'a *No son of mine*
- Tekst piosenki Susan Vega *My name is Luca*
- Kwestionariusze Prawda/Falsz
- Plakaty
- Broszury z informacjami, gdzie szukać pomocy i kto się zajmuje pomocą dla ofiar wykorzystywania i krzywdzenia
- Video: *To nie Twoja wina* – dziesięć 5-minutowych scenek poruszających problemy wykorzystywania i krzywdzenia

Edukator przyjmuje od koordynatora zlecenie na prezentację, a następnie kontaktuje się z odpowiedzialnym za prezentację w danej szkole nauczycielem w celu potwierdzenia daty i czasu prezentacji, koniecznego wyposażenia sali (np. video) oraz innych szczegółów istotnych dla prezentacji. W czasie prezentacji edukator powinien posługiwać się odpowiednim do wieku słuchaczy językiem, tak by omawiane treści były dla uczniów jak najbardziej zrozumiałe. Sposób omawiania problemów powinien być taktowny i delikatny. Treści prezentacji powinny odpowiadać potrzebom słuchaczy; zadaniem wolontariusza jest udzielanie wyczerpujących odpowiedzi na pytania młodzieży.

Edukator powinien być odpowiednio ubrany i zachowywać się stosownie do miejsca, w którym jest gościem i gdzie reprezentuje Kanadyjski Czerwony Krzyż.

Po zakończeniu prezentacji edukator rozdaje formularze ewaluacyjne uczniom oraz nauczycielowi, któremu dodatkowo pozostawia Klasowe Follow-Up. Jest w kontakcie z nauczycielem, odbiera jego uwagi i spostrzeżenia.

Po zakończeniu wizyty w szkole edukator ma obowiązek przeczytać wypełnione

przez uczniów formularze ewaluacyjne i podjąć interwencje w sytuacjach tego wymagających, a następnie przekazać informacje odpowiednim instancjom o podjętych krokach. Uwagi i spostrzeżenie edukatora powinny być dołączone do wypełnionych przez uczniów formularzy, które następnie zostają przekazane koordynatorowi. Jeżeli edukator był świadkiem ujawnienia krzywdzenia czy wykorzystywania i w konsekwencji nastąpiło skierowanie sprawy do instytucji zajmujących się badaniem wykorzystywania czy krzywdzenia, wolontariusz powinien w ciągu tygodnia skontaktować się z nauczycielem, by omówić sytuację. W sytuacji, kiedy miało miejsce ustne wyjawienie wykorzystywania czy krzywdzenia, wolontariusz powinien napisać sprawozdanie.

Edukatorzy mają swobodę wyboru sposobu przeprowadzenia prezentacji, mogą oni wykorzystywać materiały oferowane w programie, mogą je sami zaproponować, np: kukielki do teatrzyku. Często wykorzystywane są metody warsztatowe: praca w małych grupach, odgrywanie scenek, np. zainscenizowanie pozytywnych rozwiązań konfliktów, rozmowy z telefonem zaufania.

Zakończenie

W 1995 r. przeprowadzono wstępną ewaluację programu CAPP. Oto niektóre wyniki:

- Wyniki testu wiedzy na temat krzywdzenia przeprowadzonego w klasie po prezentacji programu CAPP są wyższe od wyników testu przeprowadzonego w klasie, która nie uczestniczyła w prezentacji.
- Wzrost wiedzy na temat wykorzystywania oraz krzywdzenia po prezentacji był znacznie wyższy u chłopców.
- Prezentacja programu nie spowodowała postrzegania sytuacji, w których nie miało miejsca wykorzystywania czy krzywdzenia, jako sytuacji krzywdzących.

- Uczniowie biorący udział w prezentacjach ocenili treści prezentacji jako cenne informacje, same prezentacje oceniano pozytywnie.
- Większość ujawnionych po prezentacjach CAPP sytuacji krzywdzenia czy wykorzystywania miała miejsce w rodzinie uczniów.
- Ujawniane doświadczenia krzywdzenia oraz zgłoszenia uczniów po dodatkowe informacje, wskazują, iż młodzież najczęściej doznaje krzywdzenia emocjonalnego.

Program CAPPa w chwili obecnej stanowi integralną część programu RespectED, prowadzonego przez Kanadyjski Czerwony Krzyż.

Witajcie w moim świecie.
Cześć mam na imię Jennifer i mam 9 lat.
W szkole powodzi mi się dobrze,
mam psa, który nazywa się Barny
i jestem bardzo gruba.
Kiedy jest się dzieckiem, nie trzeba wiedzieć DLACZEGO jest się grubym....
Ale ja WIEM,
i powierzę Ci moją tajemnicę...
Jeśli przyrzekniesz, że nie powiesz mojej mamie, ani tacie.
Bo wiesz, ja bardzo, ale to bardzo ich kocham
I nie chciałabym, żeby się dowiedzieli, albo żeby mnie zaczęli nienawidzić, albo się mnie wstydzić.
Chcę, żeby zawsze mnie kochali.
Kiedy byłam „małą” dziewczynką, miałam 5 czy 6 lat, zdarzyły się pewne rzeczy, które pewnie
nie powinny były się wydarzyć.
Mój wujek Jack....
Ukochany brat mojego taty zaczął mnie dotykać.
Na początku było to nawet przyjemne.
Potem zaczęłam się bać, ale nadal było to raczej przyjemne.
Ale kiedy on zaczął dotykać moich intymnych części ciała, zaczęłam się czuć bardzo źle w środku.
Bo wiedziałam, że to jest niedozwolone...
ALE CAŁY TEN CZAS BYŁO TO DOŚĆ PRZYJEMNE.
I ja nie powiedziałam nie.
Powinnam była powiedzieć nie.... Ale nie powiedziałam nie.
Nie powiedziałam nie i dlatego to wszystko to moja wina.
Zaczęłam jeść więcej, bo dawało mi to poczucie bezpieczeństwa.
Było mi łatwiej zasypiać w nocy.
Zaczęłam wykradać jedzenie i wychodzić z łóżka w środku nocy, by jeść.
Raz przyłapała mnie na tym mama i bardzo się rozgniewała, więc nauczyłam się być
bardziej ostrożna.
Teraz jestem bardzo ostrożna.
I teraz kiedy mam już 9 lat i jestem już bardzo mądra,
potrafię się sobą zaopiekować.
Bo widzisz, znalazłam w mojej głowie taką kryjówkę, w której mogę się schować,
gdzie jest ciepło i bezpiecznie i nigdy nie będę musiała dorosnąć.
Mogę tu jeść słodycze, ciastka i czekoladę, ile dusza zapagnie.
Tu mam nawet nowe imię....
Cześć mam na imię Jeannie i mam 5 lat i zawsze jestem zadowolona i nigdy się nie boję tak
jak Jennifer.
Ona jest ta ZŁA – pozwala się dotykać!
Ja jestem ta DOBRA – nikt mnie nie dotknie.
I wiem, że jeśli się będę bardzo starała, stanę się tak gruba i tak brzydka, że nikt też nie będzie
chciał dotykać Jennifer.
NIKT JUŻ NIGDY NAS NIE DOTKNIE.
NIGDY PRZENIGDY.

Dziewczynka. 9 lat

Phill Collins

NO SON OF MINE

Well the key to my survival
Was never in much doubt
The question was how I could keep sane
Trying to find a way out

Things were never easy for me
Peace of mind was hard to find
And I needed a place where I could hide
Somewhere I could call mine

I didn't think much about it
'Till it started happening all the time
Soon I was living with fear every day
Of what might happen that night

I couldn't stand to hear the crying of
my mother
I remember when I swore that would
be the last they'd see of me
And I never went home again

They say that time is a healer
And now my wounds are not the same
I rang the bell with my heart in my mouth
I had to hear what he'd say

Susan Vega

MY NAME IS LUCA

My name is Luca
I live on the second floor
I live upstairs from you
Yes, I think you've seen me before

If you hear something late at night
Some kind of trouble
Some kind of fight
Just don't ask me what it was
Just don't ask me what it was

I think it's because I'm clumsy
I try not to talk too loud
Maybe because I'm crazy
I try not to act too proud

They only hit till you cry
and after that you don't ask why
You just don't argue any more
Yes, I think I'm OK
I walked into the door again
Well, if you ask, that's what I'll say
And it's not your business anyway

I guess I'd like to be alone
With nothing broken, nothing thrown
Just don't ask me how I am.
